

NÂNG CAO ĐẠO ĐỨC NGHỀ NGHIỆP CỦA ĐỘI NGŨ BIÊN TẬP VIÊN TẠP CHÍ KHOA HỌC TRONG TÌNH HÌNH MỚI

ĐỖ THỊ DIỆP (*)

Tóm tắt: Đạo đức nghề nghiệp của đội ngũ biên tập viên tạp chí khoa học đóng vai trò quan trọng trong việc đảm bảo tính trung thực, minh bạch và chất lượng của công bố khoa học. Việc tuân thủ nghiêm các nguyên tắc đạo đức nghề nghiệp của đội ngũ biên tập viên không chỉ góp phần nâng cao uy tín của tạp chí mà còn xây dựng môi trường học thuật lành mạnh, phát triển bền vững. Bài viết làm rõ những ưu điểm và hạn chế, bất cập trong thực hiện đạo đức nghề nghiệp của đội ngũ biên tập viên tạp chí khoa học hiện nay, từ đó đề xuất giải pháp nhằm nâng cao đạo đức nghề nghiệp của đội ngũ này trong tình hình mới.

Từ khóa: Biên tập viên; đạo đức nghề nghiệp; tạp chí khoa học.

Abstract: The professional ethics of scientific journal editors play a crucial role in ensuring the integrity, transparency and quality of scientific publications. Strict adherence to ethical principles by editors not only enhances the reputation of journals but also contributes to building a healthy academic environment and fostering sustainable development. This article clarifies the strengths, limitations and shortcomings in the current practice of professional ethics among scientific journal editors, thereby proposing solutions to enhance their ethical standards in the new context.

Keywords: editors; professional ethics; scientific journals.

Ngày nhận bài: 05/7/2025 Ngày biên tập: 05/8/2025 Ngày duyệt đăng: 19/8/2025

1. Đạo đức nghề nghiệp của đội ngũ biên tập viên tạp chí khoa học hiện nay

Tính đến năm 2024, Việt Nam có khoảng 800 tạp chí khoa học, trong đó có 12 tạp chí được vào hệ thống WoS và Scopus⁽¹⁾. Tạp chí khoa học là cơ quan nghiên cứu về lý luận học thuật, khoa học nhằm trao đổi nghiệp vụ khoa học trong từng lĩnh vực cụ thể, hoặc “là những ấn phẩm định kỳ có nội dung chuyên sâu vào một hay một số vấn đề lĩnh vực của đời sống xã hội, khoa học kỹ thuật... Định kỳ xuất bản của tạp chí có thể là 01 tuần, nửa tháng, 01 tháng. Cũng có tạp chí xuất bản 2, 3, 4, 5 hoặc 6 tháng/kỳ”⁽²⁾. Tạp chí khoa học ngày càng thể hiện vị thế, vai trò của mình trong việc cung cấp những thông tin khoa học đặc thù.

Khoản 6, Điều 4 Luật Xuất bản năm 2018 nêu rõ: “Biên tập là việc rà soát, hoàn

thiện nội dung và hình thức bản thảo để xuất bản”⁽³⁾, qua đó cho thấy vai trò đặc biệt quan trọng của biên tập viên trong các cơ quan báo chí nói chung và tạp chí khoa học nói riêng. Do đó, có thể khẳng định rằng, đạo đức nghề nghiệp của đội ngũ biên tập viên ở các tạp chí khoa học là nền tảng cốt lõi, là thước đo giá trị trong việc xây dựng đội ngũ biên tập viên tạp chí khoa học vừa giỏi chuyên môn, nghiệp vụ, vững vàng bản lĩnh chính trị, vừa có ý thức, trách nhiệm và phương châm hành nghề chuẩn mực. Chỉ khi đạo đức nghề nghiệp được đặt ở vị trí trung tâm, tạp chí khoa học mới có thể hoạt động hiệu năng, hiệu lực, hiệu quả, đáp ứng yêu cầu trong tình hình mới.

Trước hết, tính khách quan, minh bạch về đạo đức nghề nghiệp của đội ngũ biên tập viên tạp chí khoa học là nguyên tắc cốt lõi nhằm đảm bảo chất lượng và độ tin cậy của mỗi tạp chí. Thực tế cho thấy, ở các tạp chí khoa học, đội ngũ biên tập viên có vai trò đặc

(*) ThS; Học viện Báo chí và Tuyên truyền

biệt quan trọng trong việc đánh giá bản thảo “đầu vào” trên cơ sở: giá trị học thuật; tính mới về lý luận và phương pháp sử dụng; mức độ đóng góp cho lĩnh vực chuyên môn... Tính khách quan giúp biên tập viên không bị tác động, chi phối bởi các yếu tố cá nhân như học hàm, học vị của tác giả, quan hệ cá nhân... Tính minh bạch thể hiện ở việc công khai quy trình biên tập, từ khâu tiếp nhận bản thảo, phản biện, xử lý kết quả phản biện cho đến quyết định chấp nhận hay từ chối đăng bài. Ngoài ra, sự minh bạch còn đòi hỏi biên tập viên phải trung thực trong truyền đạt thông tin đến tác giả, cho phép họ được giải trình hoặc khiếu nại nếu cần.

Nguyên tắc cốt lõi thứ hai trong đạo đức nghề nghiệp của đội ngũ biên tập viên tạp chí khoa học là phải đảm bảo tính toàn vẹn học thuật. Toàn vẹn học thuật không chỉ thể hiện ở việc bảo vệ giá trị khoa học một cách trung thực và chính xác, mà còn là cam kết chống lại mọi hình thức gian lận, làm sai lệch thông tin của bài viết, nghiên cứu, biên tập viên có trách nhiệm thẩm định, phát hiện và xử lý nghiêm các hành vi vi phạm đạo đức khoa học như đạo văn, làm giả hoặc “bóp méo” dữ liệu, bổ sung tác giả không hợp lệ. Nguyên tắc cốt lõi thứ ba trong đạo đức nghề nghiệp của đội ngũ biên tập viên các tạp chí khoa học là việc bảo mật thông tin. Biên tập viên đóng vai trò là “cầu nối” giữa tác giả, phản biện và đơn vị xuất bản; do đó, họ thường tiếp cận với các dữ liệu nghiên cứu chưa công bố, thông tin cá nhân của tác giả, cũng như nhận xét của phản biện... Việc tiết lộ hoặc sử dụng trái phép những thông tin này không chỉ vi phạm quyền riêng tư, mà còn làm suy giảm uy tín khoa học của tạp chí và ảnh hưởng tiêu cực đến môi trường học thuật.

Trong đạo đức nghề nghiệp của đội ngũ biên tập viên tạp chí khoa học, việc hướng dẫn và giám sát quy trình phản biện bài viết giữ vai trò then chốt nhằm đảm bảo việc đánh giá bài viết một cách công bằng, mang tính xây dựng, khoa học và không bị yếu tố cá nhân chi phối. Biên tập viên có trách nhiệm lựa chọn phản biện phù hợp về chuyên môn, đảm bảo tính khách quan, độc lập và không “xung đột lợi ích” với tác giả dựa vào những

tiêu chuẩn và yêu cầu rõ ràng. Bên cạnh đó, việc tuân thủ quy định về tiêu chuẩn đạo đức quốc tế của đội ngũ biên tập viên có ý nghĩa then chốt trong việc “tiệm cận” tri thức khoa học tiên tiến.

Tuy nhiên, trong tình hình mới hiện nay, bên cạnh những thuận lợi, thì nhận thức, trách nhiệm của một số cấp ủy, cán bộ, đảng viên và cán bộ làm công tác báo chí về vai trò, tầm quan trọng của đạo đức nghề nghiệp của đội ngũ biên tập viên có lúc, có nơi còn hạn chế. Sự bùng nổ thông tin trong kỷ nguyên số và sự phát triển vượt bậc của cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư đang đặt ra thách thức lớn về đạo đức nghề nghiệp đối với đội ngũ biên tập viên, đặc biệt là trách nhiệm kiểm chứng thông tin, trách nhiệm “bảo vệ công lý và lẽ phải, không làm sai lệch, xuyên tạc, che giấu sự thật”⁽⁴⁾.

Việc thương mại hóa các tạp chí khoa học ngày càng gia tăng cũng trở thành một thách thức lớn đối với đạo đức nghề nghiệp của đội ngũ biên tập viên, ảnh hưởng nghiêm trọng đến tính độc lập và khách quan trong tác nghiệp. Mặt khác, trí tuệ nhân tạo (AI) và công nghệ hiện đại đang tác động sâu rộng vào các khâu hoạt động của tạp chí, từ tiếp nhận bài đầu vào, thẩm định phản biện đến trao đổi với tác giả đã đặt ra nhiều thách thức về đạo đức nghề nghiệp của đội ngũ biên tập viên, nhất là việc bảo đảm tính nguyên bản, sáng tạo, nhân văn và trách nhiệm xã hội trong sản xuất nội dung. Cùng với đó, sự cạnh tranh gay gắt giữa báo chí chính thống và mạng xã hội trong kỷ nguyên số đòi hỏi biên tập viên phải giữ vững đạo đức nghề nghiệp, cụ thể là giữ vững tính khách quan, trung thực, không bị chi phối bởi lợi ích cá nhân hay nhóm lợi ích. Ngoài ra, việc đồng bộ quy chuẩn đạo đức báo chí đa quốc gia cũng gặp nhiều khó khăn do sự khác biệt về văn hóa, pháp luật, chính trị và tự do báo chí.

2. Giải pháp nâng cao đạo đức nghề nghiệp của đội ngũ biên tập viên tạp chí khoa học trong tình hình mới

Một là, nâng cao nhận thức, trách nhiệm của cấp ủy các cấp, lãnh đạo tạp chí và đội ngũ biên tập viên về vai trò, tầm quan trọng của đạo đức nghề nghiệp.

Bám sát Luật Báo chí năm 2016; Luật Xuất bản năm 2018; Quy định số 101-QĐ/TW ngày 28/02/2023 của Ban Bí thư về trách nhiệm, quyền hạn và việc bổ nhiệm, miễn nhiệm, khen thưởng, kỷ luật lãnh đạo cơ quan báo chí... cấp ủy các cấp, lãnh đạo tạp chí và đội ngũ biên tập viên cần nâng cao nhận thức về vai trò, tầm quan trọng của đạo đức nghề nghiệp, coi đó là yêu cầu tiên quyết, quyết định chất lượng và hiệu quả hoạt động của tạp chí. Đẩy mạnh công tác tuyên truyền, phổ biến chủ trương, đường lối của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước liên quan đến hoạt động báo chí để cán bộ, đảng viên cũng như đội ngũ biên tập viên hiểu rõ nội dung, ý nghĩa và trách nhiệm của mình trong việc tuân thủ các nguyên tắc đạo đức nghề nghiệp đã được quy định.

Việc thiếu quan tâm đến đạo đức nghề nghiệp của cán bộ tạp chí nói chung và đội ngũ biên tập viên nói riêng sẽ dẫn đến những hệ lụy nhất định. Vì vậy, cấp ủy và ban lãnh đạo các tạp chí cần thể hiện vai trò gương mẫu, chủ động xây dựng môi trường làm việc minh bạch, công bằng và đề cao liêm chính học thuật. Đối với đội ngũ biên tập viên, việc hiểu rõ vai trò, tầm quan trọng của đạo đức nghề nghiệp không chỉ giúp họ xử lý công việc công tâm, trách nhiệm mà còn góp phần giữ gìn sự công bằng trong quy trình xuất bản tạp chí.

Hai là, đẩy mạnh nghiên cứu, hoàn thiện bộ quy tắc đạo đức nghề nghiệp đối với biên tập viên.

Thực tế cho thấy, các quy tắc đạo đức nghề nghiệp không chỉ là “kim chỉ nam” định hướng hoạt động nghề nghiệp mà còn là công cụ giám sát, đánh giá và xử lý các vi phạm đạo đức nghề nghiệp trong hoạt động báo chí. Do đó, các cơ quan báo chí cần cụ thể hóa từng điều khoản của bộ quy tắc thành nội dung áp dụng thực tế tại tòa soạn. Mỗi phóng viên, biên tập viên phải gắn trách nhiệm cá nhân đối với từng sản phẩm báo chí mà mình thực hiện. Để xây dựng bộ quy tắc đạo đức nghề nghiệp đối với biên tập viên, cần thường xuyên tiến hành rút kinh nghiệm thực tiễn hoạt động biên tập tại tạp chí, qua đó nhận diện những vấn đề cần phát huy, những vướng mắc cả về lý luận và thực tiễn.

Ngoài ra, các tạp chí cần tăng cường tổ chức hội thảo khoa học có sự tham gia của những tạp chí có chỉ số ISSN cao nhằm tiếp thu ý kiến đóng góp, phản hồi của các tổng biên tập, phó tổng biên tập, nhà nghiên cứu chuyên ngành hàng đầu... qua đó bảo đảm phản biện sâu rộng về bộ quy tắc đạo đức nghề nghiệp. Xây dựng bộ quy tắc theo hướng phân tầng gắn với quy định chung cho biên tập viên và nguyên tắc riêng cho từng khâu như sơ loại, phản biện, xử lý sai phạm... để đảm bảo tính thực thi và chuyên môn hóa cao. Mặt khác, chú trọng hoàn thiện cơ chế đánh giá định kỳ về đạo đức nghề nghiệp, lồng ghép tiêu chí đạo đức vào công tác thi đua, khen thưởng, kỷ luật cũng là biện pháp hiệu quả để khuyến khích mỗi biên tập viên tuân thủ chuẩn mực đạo đức nghề nghiệp. Xây dựng, ban hành quy trình xử lý vi phạm đạo đức nghề nghiệp một cách minh bạch, công bằng, dựa trên phản ánh từ các nhà khoa học, cộng tác viên và các cơ quan chức năng.

Ba là, tăng cường giáo dục chính trị, tư tưởng và đạo đức nghề nghiệp cho đội ngũ biên tập viên.

Sinh thời, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã chỉ rõ: “Báo chí là người tuyên truyền, người cổ động, người tổ chức chung, người lãnh đạo chung. Vì vậy, nhiệm vụ của người làm báo là quan trọng và vẻ vang. Muốn hoàn thành tốt nhiệm vụ ấy thì phải cố gắng học tập chính trị, nâng cao tư tưởng, đứng vững trên lập trường giai cấp vô sản; phải nâng cao trình độ văn hóa, phải đi sâu vào nghiệp vụ của mình. Cần phải luôn luôn cố gắng, mà cố gắng thì nhất định thành công”⁽⁵⁾. Các cơ sở đào tạo báo chí cần xây dựng nội dung về đạo đức nghề nghiệp trong chương trình giảng dạy với các học phần về đạo đức truyền thông trong môi trường số, quy định pháp luật liên quan đến đạo đức nghề nghiệp người làm báo, cũng như kỹ năng nhận diện và xử lý các tình huống đạo đức phát sinh trong quá trình tác nghiệp. Bên cạnh đó, các cơ quan báo chí và tổ chức nghề nghiệp cần thường xuyên phối hợp tổ chức bồi dưỡng định kỳ cho đội ngũ biên tập viên của các tạp chí khoa học; đưa nội dung đạo đức nghề nghiệp vào tiêu chí

đánh giá, khen thưởng nhằm khuyến khích biên tập viên không ngừng tự học, tự rèn luyện, nâng cao bản lĩnh chính trị, tư tưởng vững vàng, giữ vững phẩm chất đạo đức, đóng góp tích cực vào sự phát triển của tạp chí khoa học.

Bốn là, xây dựng quy trình biên tập và phản biện minh bạch, rõ ràng.

Để nâng cao đạo đức nghề nghiệp của đội ngũ biên tập viên, một trong những giải pháp quan trọng và cấp thiết là xây dựng quy trình biên tập và phản biện minh bạch, rõ ràng. Điều này không chỉ góp phần đảm bảo tính công bằng, khách quan trong đánh giá bài viết mà còn giúp nâng cao uy tín, chất lượng của mỗi tạp chí khoa học. Vì vậy, các tạp chí khoa học cần “thực hiện đúng tôn chỉ, mục đích; nội quy, quy chế”⁽⁶⁾; thiết lập và công khai quy trình xử lý bài viết một cách cụ thể, từ khâu tiếp nhận, phân công biên tập, lựa chọn phản biện, phản hồi kết quả đến quyết định xuất bản. Mọi tiêu chí đánh giá cần rõ ràng, nhất quán, tránh tình trạng xử lý tùy tiện, cảm tính hay thiên vị. Đồng thời, đẩy mạnh ứng dụng công nghệ thông tin trong quản lý bài viết trực tuyến để theo dõi tiến trình xử lý, kiểm soát thời gian phản biện và minh bạch các hoạt động chỉnh sửa, phê duyệt... tạo điều kiện để lãnh đạo tạp chí, biên tập viên có thể giám sát và theo dõi “chu trình” của mỗi bài viết một cách rõ ràng, minh bạch.

Năm là, tăng cường vai trò của hội đồng biên tập và giám sát nội bộ về đạo đức nghề nghiệp.

Hội đồng biên tập cần xác định rõ vai trò chỉ đạo, quản lý toàn diện hoạt động biên tập và xuất bản, trong đó có việc ban hành, cập nhật bộ quy tắc đạo đức nghề nghiệp phù hợp với chuẩn mực và đặc thù của tạp chí; chủ động theo dõi, đánh giá định kỳ việc tuân thủ đạo đức nghề nghiệp của biên tập viên, phát hiện kịp thời các vi phạm và đề xuất biện pháp xử lý kịp thời. Bên cạnh đó, cần thành lập bộ phận giám sát đạo đức nghề nghiệp chuyên trách, độc lập với các nhóm biên tập viên, có nhiệm vụ kiểm tra, rà soát toàn bộ quy trình biên tập và phản biện. Xây dựng cơ chế phản hồi hai chiều, tạo điều

kiện để biên tập viên, tác giả và phản biện có thể đóng góp ý kiến, phản ánh các vấn đề liên quan đến đạo đức nghề nghiệp một cách an toàn và bảo mật. Mặt khác, hội đồng biên tập và cơ quan giám sát cần phối hợp tổ chức các hoạt động đào tạo, tập huấn về đạo đức nghề nghiệp, phổ biến các quy định mới và trao đổi kinh nghiệm quản lý nhằm nâng cao nhận thức và phẩm chất đạo đức nghề nghiệp cho biên tập viên.

Sáu là, đẩy mạnh ứng dụng tiến bộ khoa học công nghệ trong kiểm duyệt và xác minh thông tin.

Các tạp chí khoa học cần nghiên cứu, đưa vào sử dụng các phần mềm kiểm tra đạo văn như Turnitin, iThenticate, Grammarly... nhằm phát hiện sớm các hành vi sao chép, trùng lặp nội dung. Trên cơ sở đó, góp phần bảo vệ quyền sở hữu trí tuệ của tác giả và duy trì uy tín khoa học của tạp chí khoa học. Chú trọng triển khai hệ thống quản lý bài viết trực tuyến nhằm hỗ trợ theo dõi toàn bộ quá trình xét duyệt bài từ lúc nộp, phân công phản biện đến phản hồi và quyết định xuất bản. Việc ứng dụng công nghệ cũng cần bảo đảm các nguyên tắc đạo đức rõ ràng. Đồng thời, mỗi biên tập viên cần được đào tạo về năng lực số, đẩy mạnh ứng dụng khoa học, công nghệ, song việc sử dụng AI phải luôn đặt dưới sự kiểm duyệt nghiêm ngặt của tòa soạn, nhằm đảm bảo tính chính xác, trung thực, khách quan của thông tin đăng tải./.

Ghi chú:

(1) Hà Ánh, *Việt Nam công bố trên 19.000 bài báo quốc tế/năm nhưng chỉ có 02 tạp chí Scopus*. Xem <https://thanhnien.vn>.

(2) Dương Xuân Sơn, *Các loại hình báo chí và truyền thông*, Nxb Thông tin và Truyền thông, H.2014, tr.79.

(3) Văn phòng Quốc hội, *Luật Xuất bản (Luật số 28/VBHN-VPQH)* ngày 10/12/2018.

(4), (6) Hội Nhà báo Việt Nam, *Quyết định số 483/QĐ-HNBVN ngày 16/12/2016 ban hành quy định đạo đức nghề nghiệp người làm báo Việt Nam*.

(5) Hồ Chí Minh, *Toàn tập*, tập 12, Nxb CTQG-ST, H.2011, tr.167.